

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ТЕОРІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЯК НАУКИ І НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Оксана Вацеба, Юрій Петришин
Національний університет фізичного виховання і спорту України
Львівський державний інститут фізичної культури

Анотація. У статті розглянуто історичний досвід з нормативних і правових аспектів галузі фізичного виховання і спорту в Україні.

Ключові слова: фізичне виховання, ідеологія, теорія, педагогіка, принципи.

Аннотация. Оксана Вацеба, Юрий Петришин. Проблемы современной теории физического воспитания как науки и учебной дисциплины. В статье рассмотрен исторический опыт нормативных и правовых аспектов области физического воспитания и спорта в Украине.

Ключевые слова: физическое воспитание, идеология, теория, педагогика, принципы.

Summary. Oksana M. Vatsaba, Yuriy Petrichin. Problems of the modern theory of physical education as sciences and educational discipline. In clauses the historical experience of normative and legal aspects of range of physical education and sports in Ukraine is considered.

Keywords: physical education, ideology, theory, pedagogics, principles.

Бурхливі процеси трансформації суспільства України, яка стоїть на порозі десятиріччя свого існування як незалежної держави, носять не завжди однозначний характер.

Типовою в цьому плані є і галузь фізичної культури й спорту. Сьогодні у цій сфері відбувається чимало складних перетворень, метою яких є сформувати вітчизняну систему фізичного виховання та спорту. Основні напрями цих перетворень вже чітко окреслено. Зокрема, визначено основні напрями фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності в Україні в рамках Цільової комплексної програми “Фізичне виховання – здоров’я нації” (1998 рік).

Національним здобутком є певне правове забезпечення розвитку галузі: 24 грудня 1993 року Постановою Верховної Ради України введено в дію Закон України “Про фізичну культуру і спорт”, конституційно закріплено право людини на охорону здоров’я (стаття 49) тощо.

За останні кілька років здійснено активні заходи щодо програмно-нормативного забезпечення процесу фізичного виховання. Зокрема, 15 січня 1996 року Постановою Кабінету Міністрів України затверджено “Положення про державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України”; 19 квітня 1996 року Міністерством освіти України підготовлено інструктивний лист “Про організацію занять з фізичного виховання у вищих навчальних закладах України”; 25 травня 1998 року Міністерством освіти України видано наказ “Про нормативні документи з фізичного виховання” тощо.

Проте, чимало ключових проблем ще потребують свого розв’язання. На думку багатьох теоретиків та практиків сучасного фізкультурно-спортивного руху невирішеними залишаються ідейні засади фізичного виховання, а також питання організаційної структури галузі (В.М. Платонов, В.В. Кулик, М.С. Герцик, М.В. Дутчак, М.О. Олійник).

У більш вужчому значенні чимало проблем накопичилося також у теоретичному й науково-методичному плані.

У постсоюзній Україні, яка продовжує зберігати й подекуди розвивати спадщину радянської науки в галузі фізичного виховання, спортивного тренування, оздоровчої фізкультури, назріли об’єктивні передумови для перегляду чи нового трактування й розуміння багатьох положень теорії й методики фізичної культури. І якщо, скажімо, у питаннях “технології” підготовки висококласних спортсменів ми ще продовжуємо утримувати певний рівень (який вже найближчим часом доведеться активно підвищувати), то у питаннях, пов’язаних із теорією й методикою фізичного виховання, здається, давно уже назріла наукова криза. Залишаються для дискусії питання щодо трактування соціальної сторони феномену тілесної культури, є ще багато до вирішення, як в плані корекції деяких теоретичних поглядів, а відтак, великої кількості навчальних програм різного рівня, так і в плані їх секуляризації.

В останні роки, завдяки професійним зусиллям провідних вчених та керівників галузі засобами видавництва “Олімпійська література” випущено у світ покоління нових підручників, в основному, в ділянці спорту: з історії, загальної теорії, фізіології, біохімії, психології олімпійського й професійного спорту, методології підготовки в окремих видах спорту тощо. Віддамо належне й тим подходам, які дозволяють видавати сьогодні все найкраще в науково-теоретичній думці, що є у світі, навіть не зважаючи не певне відставання вітчизняних учених в окремих витратоємких розділах сучасної теорії спортивного тренування.

Разом з тим, в галузі, а подекуди й в суміжних із фізичною культурою галузях, активно розвиваються нові напрями науки та практики. Своєрідної “моди” набуває фізична реабілітація й усе, що пов’язане з цією важливою ділянкою життя суспільства. Стають виразнішими процеси інтеграції медицини з руховою діяльністю. Потребує уваги сфера військово-фізичної, професійно-прикладної, допризовної підготовки; рекреаційна, оздоровчо-туристична, валеологічна діяльність; сфера рухової активності неповностраних осіб та інших категорій населення, проблеми підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації кадрів для галузі тощо.

А відтак, виникають проблеми теоретичного і методологічного плану, що гальмує поступальний розвиток. Незважаючи на відкритість українського суспільства й динамічність соціальних кроків, практично незмінними за останнє десятиріччя залишаються основні розділи теорії фізичного виховання. Хоча, на наш погляд, зміни у трактуванні таких розділів як понятійний апарат, функції фізичної культури, принципи фізичного виховання, основи системи фізичного виховання, гармонійний розвиток особистості, проблеми виховання в процесі фізичного виховання – є вкрай актуальними. В цьому плані наукових розвідок практично не має, зважаючи навіть на активні зусилля Б.М. Шиїна, Т.Ю. Круцевич, О.Д. Дубогай та ін.

Ще у 80-і роки на сторінках відомого журналу “Теорія і практика фізической культуры” розпочалась дискусія про певні термінологічні підходи. Для української науки про фізичне виховання злободенність термінознавчих проблеми залишається вкрай гострою, оскільки з ними пов’язуються питання використання української мови в ділянці фізичної культури та спорту взагалі. Варто підходити до вирішення цього питання за

відомим принципом “Про терміни не сперечаються, а домовляються” і не ставити наріжним каменем суперечку з різними школами. Не тільки в різних джерелах, а навіть у лекторів одного і того ж спеціалізованого навчального закладу бувають різні трактування і різні дефініції таких, наприклад, понять як “фізичні” чи “рухові”, “якості” чи “здатності”, “розвиток” чи “виховання” й т.д. По різному трактуються і такі поняття як “фізична культура”, “спорт”, “фізкультурно-спортивний рух”, “фізична реабілітація” тощо. Варто навести лад у цьому питанні, бо такий різнобій не сприяє авторитетові не тільки у навчальному процесі, але й шкодить галузі в цілому.

З іншого боку треба змінити такий стан справ, коли спрощено розуміються функції фізичного виховання та спорту. Ми істотно збіднюємо розуміння реального значення регулярних занять фізичною культурою і спортом. Мабуть настав час дещо змінити акценти в бік розкриття впливу фізичних вправ на особистість, на її продуктивні властивості тощо. Чому б нам не пропагувати і, відповідно, озброювати фахівців розумінням таких функцій фізичної культури і спорту як стимулювання іманентних позитивних рис (працелюбовство, прагнення до успіху, потреба в щоденній праці, гедонізм). Недостатньо пропагуються антидепресивні функції, функції ескейпізму, уникнення екзистенційного вакууму. Неналежно обґрунтовані і такі функції як соціоемоційна, інтегративна, соціалізація, соціальної мобільності (Стівенсон, Ніксон, 1979).

Зовсім не розглядається нашими теоретиками надзвичайно продуктивна в плані пропаганди, назвімо так, селективна функція (покращення генотипу (Кузнецов, 1924)). Слід також вести мову про легітимізуючу та габітусну функції.

Тобто більше уваги належить приділяти тим функціям, котрі впливають на особистість того, хто займається, його статус.

Незрозумілим є небажання наших теоретиків серйозніше підійти до проблем адаптації загальнопедагогічних принципів до особливостей фізичного виховання та спортивного тренування.

Тут варто наголосити, що не маємо на увазі специфічні принципи тренування, котрі досить ґрунтовно розкриті, зокрема, у працях професора В.М. Платонова.

Що стосується застосування загально-педагогічних принципів у фізичному вихованні, то тут хочемо звернути увагу, принаймні, на три недоречності:

- 1) плутанину в їх загальній назві (дидактичні, педагогічні, загально-педагогічні, неспецифічні принципи фізичного виховання тощо);
- 2) недостатня кількість принципів, що розглядаються в спеціальній літературі: з монографій до монографій, з монографій до підручників “кочують” якихось 5-6 принципів і зовсім не знаходять відображення ряд інших принципів, визнаних педагогікою (практичність, безпечність, групового навчання, полісенсорність, єдність репродуктивного та продуктивного в процесі навчання, випереджувального розвитку тощо (В.Оконь, 1990; М.Фіцула, 2000));
- 3) хоча загальноприйнятим є твердження про те, що принципи, це методичні вказівки для педагога, котрі ґрунтуються на об'єктивних закономірностях, якраз рівень розкриття цих закономірностей є недостатнім.

Окрім того, до принципів чомусь відноситься не принцип – оздоровчої спрямованості і, на наш погляд, не зовсім сучасно трактується принцип гармонійного розвитку особистості.

По перше, домінує застаріле уявлення про гармонію як рівномірність фізичного, духовного, інтелектуального в людині, водночас, як згідно з сучасними уявленнями гармонію варто шукати у внутрішній рівновазі та досягненні успіху. Хто гармонійніший – видатний вчений-фізик зі світовим ім'ям, котрий досяг зрілого віку, але не вмів плавати, чи пересічна рівномірно розвинута людина? Те ж стосується і Олімпійського чемпіона, котрий, скажімо, не цікавиться художньою літературою.

Як тут не згадати чудові слова французького мислителя Мішеня де Монтеня (1533-1592), котрий у своїх “Пробах” писав, що “... виховуємо не тіло, не розум, не душу, а саму людину” [5].

Ще досі можна почути, що фізична активність не сприяє інтелектуальному розвитку особи. А де розвідки про, скажімо, Юкіо Місімо (мислителя і культуриста). Альфреда Жаррі (засновника театру абсурду і професійного велогонщика) чи Мартіна Хайдеггера (філософа і легкоатлета). А хто з сучасних теоретиків фізичного виховання наближається до розуміння фізичної культури в духовній культурі українців, чи осмислює вітчизняний досвід тілового виховання в контексті європейської чи світової культури. Цей напрям заповнено ерзадами-компілятами, часто навіть без належних коментарів.

Чи знайомимо ми майбутніх фахівців фізичного виховання з поглядами на фізичну культуру таких філософів, діячів культури, релігії як Хосе Ортега і Гассет, Фрідріх Ніцше, Мартін Лютер, Папа Пій XII, Мартін Хайдеггер, Ганс Гадамер та інших мислителів, не кажучи про представників китайської, індійської чи японської наукової думки.

Нам відомо, що в теорії розрізняють чотири групи основ фізичного виховання. І якщо до трактування організаційних, програмно-нормативних чи науково-методичних основ є сучасні претензії, але вони діють реально, то де наше, українське, ідеологічне наповнення теорії? Чи знають спеціалісти фізичної культури, тренери та спортсмени погляди на фізичне виховання тих українських діячів, котрі ці погляди в тій чи іншій мірі висловлювали. Маємо на увазі Володимира Мономаха, Памфила Юркевича, Ольгу Кобилянську, Василя Стефаника, Бориса Грінченка, Григорія Ващенко, Василя Сухомлинського, Костянтина Ушинського, Олександра Духновича, Софії Русової, Олександра Тисовського, Івана Боберського та багатьох інших наших попередників. А чи всі ми знаємо про “спортивну” поезію Антонича чи Ольжича?

У цьому викладі ми не претендуємо на однозначність чи претензійність. Навпаки, хочемо актуалізувати назрілі проблеми теорії фізичного виховання й закликати до ґрунтовного вдосконалення її змісту й методології.

Література

1. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. - Львів: ЛОИМЮ, Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г. Ващенка, 1996. – 238 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні. - К., 1994. – 34 с.
4. Концептуальні засади подальшого розвитку фізичної культури і спорту в Україні // Наука в олімпійському спорті. - 1998. - № 1. - С. 5-12.
5. Мішель де Монтень. Проби. Як я виглядаю і який я із себе // Всесвіт. – 1991. - № 3. –С. 146.

6. *Стівенсон К. Спорт США как современный социальный феномен: функциональный подход: Сб.статей под ред. В. Столярова. – Москва, 1979.*
7. *Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Академія, 2000. – 544 с.*
8. *Цільова комплексна програма “Фізичне виховання – здоров’я нації”. - К., 1998. – 48 с.*
9. *Шиян Б.М., Папуша В.Г. Теорія фізичного виховання: Навчальний посібник для студентів факультетів фізичного виховання. – Тернопіль: Збруч, 2000. – 183 с.*

Надійшла в редакцію 02.05.2001р.